

บทที่ 3

ภูมิหลัง สภาพการณ์ และเหตุการณ์ทางการเมืองในการใช้สัญลักษณ์ทางการเมือง

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และบทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

การเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เกิดขึ้นเมื่อวันศุกร์ที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งยังผลให้ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ เป็นการเปิดศักราชของระบอบการปกครองใหม่ ภายใต้การนำของกลุ่มบุคคลที่เรียกว่า "คณะราษฎร" สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครองสรุปได้ดังนี้ (ดูรายละเอียดใน รอง ศยามานนท์ 2520 : 6-35)

1. ความก้าวหน้าในการศึกษาแถบตะวันตก
2. การเปลี่ยนแปลงระบอบปกครองในที่อื่น และการปฏิวัติในประเทศเปอร์เซีย หรืออิหร่าน มังจูกัน ประเทศตุรกี และประเทศจีน
3. การริเริ่มการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศส และเหตุผลส่วนตัวของผู้ก่อการบางคนที่ไม่นิยมพวกเจ้า
4. คุณภาพข้าราชการและเสรีชนที่ตกต่ำ
5. พระราโชบายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ดูรายละเอียดใน สุวดี เจริญพงศ์ 2519)

นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความเห็นแย้งบางประการเกี่ยวกับการที่กล่าวอ้างกันว่า คณะราษฎรเป็นผู้ได้รับการศึกษามาจากต่างประเทศ ว่าเป็นเหตุผลกว้าง ๆ ที่ไม่ชัดเจน และไม่มีข้อเท็จจริงรองรับ ทั้งนี้เพราะตามข้อเท็จจริงปรากฏว่า คณะราษฎรส่วนใหญ่ศึกษาภายในประเทศ และในกรณีของผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศก็เป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ของผู้ที่มีประสบการณ์อยู่ในประเทศฝรั่งเศส ซึ่งได้แก่ หลวงประดิษฐมนูธรรม และหลวงพิบูลสงคราม การให้เหตุผลในการโค่นล้มและจำกัดอำนาจของกษัตริย์เป็นไปตามตรรกะและวิธีคิดของนักเรียนกฎหมายฝรั่งเศส ที่เห็นว่ามนุษย์เกิดมามีเสรีภาพ ระบอบการเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นการพัฒนาที่ล่าช้า ไม่สนองความเจริญของประเทศ ดังนั้นการ

ใช้อำนาจเข้าทำรัฐประหารและสถาปนาหลักการของกฎหมายรัฐธรรมนูญขึ้นเหนือกษัตริย์จึงเป็นเรื่องสมเหตุสมผล (ดูรายละเอียดใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2532 : 233-238)

ชาติและชาตินิยม ยังได้ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครองอีกด้วย โดยให้ความหมายของคำว่า ชาติ มีสถานะสูงกว่ากษัตริย์ ดังที่มีการใช้คำขวัญ "ชาติบ้านเมือง" และ "ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์" การเน้นชาตินิยมจะเป็นอุดมการณ์หลักที่ครอบงำและเข้มข้มขึ้น ดังที่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีงานพระราชพิธี และพระราชดำรัสให้ระลึกอยู่เสมอว่า ชาติเอกราชจะมีอยู่ไม่ได้หากไม่มีกษัตริย์ กษัตริย์มีฐานะเป็นสัญลักษณ์ของชาติ ความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ซึ่งเป็นศูนย์รวมสูงสุดของชาติ เป็นเรื่องวัดที่ตีว่าใครเป็นชาติไทยแท้หรือไม่ ซึ่งเป็นคำอธิบายที่สอดคล้องกับหลักการของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อพิจารณาในทางกลับกัน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองความพยายามของคณะราษฎรที่จะสถาปนารัฐธรรมนูญขึ้นมาแทนพระมหากษัตริย์ โดยพยายามสร้างความจงรักภักดีและความศรัทธาต่อรัฐธรรมนูญก็อาจถือได้ว่าสอดคล้องกับหลักการของระบอบการปกครองใหม่เช่นกัน

การอ้างชาติและชาตินิยมของผู้ปกครองก็เพื่อสร้างความเชื่อฟัง แต่เมื่อมีความไม่เชื่อฟังเกิดขึ้น นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2532) ได้ใช้ "ความกล้าหาญ" มาอธิบายการโค่นล้มระบอบกษัตริย์ โดยเน้นที่ตัวบุคคลสำคัญคนหนึ่งคือ พระยาพหลพลพยุหเสนา จากการตรวจสอบแนวความคิดของพระยาพหลพลพยุหเสนา คำสอนสุนทรพจน์ และคำกล่าวในที่ต่าง ๆ พบว่าความกล้าหาญที่คิดทำการโค่นล้มระบอบกษัตริย์เกิดมาจากการไตร่ตรองทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพัฒนาการของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีอยู่ทั่วโลก สมองกับการคิดทบทวนในหลักการว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา โดยมีความเห็นว่า ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นไม่มีหลักประกันใด ๆ ว่า การสืบราชสมบัติจะได้กษัตริย์ผู้มีความสามารถเสมอไป ในแง่ความจงรักภักดีต่อกษัตริย์นั้นพระยาพหลพลพยุหเสนา เห็นว่ายังคงมีอยู่แต่เป็นอีกความหมายหนึ่ง คือ กษัตริย์ทรงมีแต่พระคุณ และระบอบใหม่จะเป็นหลักประกันรักษาสถาบันกษัตริย์ให้คงอยู่คู่กับชาติไทยได้อย่างแน่นแฟ้นมากกว่าระบอบเก่า (ดูสุนทรพจน์ของพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ในพระยาพหลพลพยุหเสนา 2490 : 41-47)

สำหรับแนวคิดในการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่มีผู้ศึกษาไว้ เช่น ผลการศึกษาของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2528) เสนอว่า นักคิดสำคัญเกี่ยวกับระบอบการปกครองใหม่

ได้แก่ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ และ หลวงวิจิตรวาทการ

ความประสงค์อันยิ่งใหญ่ของคณะราษฎร ก็เพื่อจะให้มีการมณูการปกครองแผ่นดิน โดยให้พระมหากษัตริย์อยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ซึ่งคณะราษฎรได้สร้างขึ้น รัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย มีชื่อว่า "ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475" โดยมีคณะกรรมการราษฎร มีอำนาจและหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของรัฐสภา เสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ต้องรับผิดชอบในการบริหารราชการในกระทรวงต่อ คณะกรรมการราษฎร คณะกรรมการราษฎรส่วนมากเป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นนี้เพื่อจะได้ควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามนโยบายของตน โดยได้วางหลัก 6 ประการในการปกครองประเทศ คือ

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่นเอกราชในทางการเมือง การศาล ในทางเศรษฐกิจ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
2. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก
3. ต้องเพำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนหา จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรอคอย
4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (ไม่ใช่พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎร เช่นที่เป็นอยู่)
5. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการ ดังกล่าวข้างต้น
6. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

รัฐบาลคณะราษฎร ซึ่งมีพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นหัวหน้าหรือนายกรัฐมนตรี ได้ปรับปรุงการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อให้สอดคล้องกับแนวความคิดของตน ครั้นถึงวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้พระราชทาน รัฐธรรมนูญถาวรฉบับแรก ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม รัฐธรรมนูญฉบับนี้เรียกกันว่ารัฐธรรมนูญถาวร เพื่อเทิดทูนรัฐธรรมนูญดังกล่าวนี้ ทางราชการได้ประกาศ วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เป็นวันหยุดราชการ 1 วัน ซึ่งรัฐบาลในสมัยต่อมาได้ถือปฏิบัติกันมาจนถึงเวลาปัจจุบันนี้

บุคคลคนหนึ่งที่ได้ร่วมกับคณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาตั้งแต่นั้น และได้เป็นหนึ่งในคณะกรรมการราษฎรหรือต่อมาเรียกว่า คณะรัฐมนตรีนั้น ได้เป็นบุคคลที่มีความสำคัญและมีบทบาทในการเมืองไทยมากสมัยหนึ่ง บุคคลคนนั้นคือ นายพันโทหลวงพิบูลสงคราม (ยศขณะนั้น) หรือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้มีบทบาทในทางการเมืองเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ร่วมกับพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ทำการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เนื่องจากไม่พอใจในการปิดสภาผู้แทนราษฎรของพระยามโนปกรณนิติธาดา เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เพราะเห็นว่าเป็นการทำให้ระบอบประชาธิปไตยถอยหลังเข้าคลอง และเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขเหตุการณ์ที่ทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของรัฐธรรมนูญลดลง (รอง ศยามานนท์ 2520 : 71) ในการรัฐประหารครั้งนี้ นายพันโทหลวงพิบูลสงคราม เป็นผู้ช่วยฝ่ายทหารบก พระยามโนปกรณนิติธาดาและคณะรัฐมนตรีคงเห็นว่า ไม่มีทางต่อสู้ฝ่ายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งคุมกำลังทหารบก ทหารเรือ จึงยื่นใบลาออกจากตำแหน่ง ทั้งนี้มิได้ว่าเป็นรัฐประหารเงี้ยครั้งแรกในระบอบประชาธิปไตยของไทย

ในคณะรัฐมนตรีของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ปรากฏว่าไม่มีชื่อผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายทหาร 3 นาย คือพันเอก พระยาทรงสุรเดช พันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ และพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ ทั้งนี้คงมีความเห็นขัดแย้งอย่างรุนแรงกับพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ฉะนั้น พันโทหลวงพิบูลสงคราม (ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะรัฐมนตรีใหม่) และพรรคพวกในกองทัพบกจึงพยายามคัดถอนอำนาจและบารมีของนายทหาร 3 ท่านที่เคยเป็นรัฐมนตรีมาแล้ว โดยการลดตำแหน่งไม่ให้มีอำนาจคุมกำลังทหาร และในที่สุด พันเอกพระยาทรงสุรเดช และพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ ก็ได้ถูกบังคับให้ไปอยู่ต่างประเทศในเวลาต่อมา (ดูรายละเอียด การต่อสู้แย่งชิงอำนาจระหว่าง พันโทหลวงพิบูลสงคราม และพันเอกพระยาทรงสุรเดช ใน ณรงค์ สินสวัสดิ์ 2529 : 16-38) ลักษณะการกระทำดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็น "การปฏิวัติที่กัดกินลูกของตนเอง" (The revolution eats its children) (รอง ศยามานนท์ 2520 : 74) ซึ่งหมายถึงในการปฏิวัติใด ๆ ก็ตาม ที่ผู้ก่อการมักจะประหารชีวิตซึ่งกันและกันเพื่อชิงอำนาจเป็นใหญ่ภายในประเทศ

เหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้ พันโท หลวงพิบูลสงคราม ได้กลายมาเป็นบุคคลผู้มีชื่อเสียงและมีบทบาททางการเมืองจนเป็นที่ยอมรับ คือ การปราบกบฏบวรเดช ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่พลเอกพระองค์เจ้าบวรเดช เป็นหัวหน้ารวบรวมกลุ่มของคนเรียกว่า

"คณะภูบ้านเมือง" เพื่อให้มีการจัดการที่อานวยผลให้ประเทศสยามมีพระมหากษัตริย์ปกครอง ภายใต้รัฐธรรมนูญชั่วคราวแล้ว พลเอกพระองค์เจ้าบรมวงศ์เจ้าบรมเดชไธนาทหารส่วนใหญ่จาก ค่ายจังหวัดชุมพรสู่กรุงเทพมหานคร เพื่อโค่นรัฐบาลของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา เมื่อ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้แต่งตั้งให้ พันโทหลวง พิบูลสงคราม เป็นผู้อำนวยการปราบกบฏวระเดช และประสพชัยชนะ ในวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ผลกระทบสำคัญของการกบฏครั้งนี้คือ ทำให้ฐานะของรัฐบาล พันเอกพระยา พหลพลพยุหเสนา มีความมั่นคงยิ่งขึ้น เพราะนอกจากประสพชัยชนะในการปราบกบฏแล้วยัง ได้ถือโอกาสตรา พระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2476* ซึ่งมี มาตรา 3 ระบุว่า

"ผู้ใดกระทำการด้วยประการใดๆ เป็นปฏิปักษ์ต่อหรือเพิกเฉยให้ประชาชนเสื่อม ความนิยม หรือหวาดหวั่นต่อการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร สยาม แม้การกระทำดังกล่าวมาแล้วจะเป็นเพียงการคิด หรือทำความ ตกกลาง หรือจะเตรียมการก็ตามท่านว่าผู้ใดมีความผิดต้องระวางโทษจำคุก ตั้งแต่ สามปี จนถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่ 500 บาท จนถึง 5,000 บาท หรือ ทั้งปรับทั้งจำ"

ส่วนผู้ที่มีส่วนช่วยเหลือรัฐบาลได้รับเหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ การกระทำดังกล่าวได้ชี้ให้เห็น ว่า รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับรัฐธรรมนูญเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม การเกิดกบฏวระเดช ได้มีผลกระทบกระเทือนต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะทำให้ฝ่ายรัฐบาลเข้าใจว่า พระองค์ทรงมีส่วนรู้เห็นหรือ สนับสนุนพวกกบฏอยู่เบื้องหลัง ซึ่ง นาย เอฟ.เค. เอกเซล อาจารย์ชาวอังกฤษ ซึ่งเคย ทำงานอยู่ในเมืองไทยสมัยนั้นได้เขียนว่า "ประชาชนถูกทำให้เชื่อว่า พระมหากษัตริย์ทรงมี ส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย แต่ก็ไม่มีมูลความจริงตามข่าวลือนี้" (Exell 1960 : 59) ดังนั้น จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรำคาญแก่เงื้องพระยุคลบาท พระองค์จึง

---

*บุคคลที่มีบทบาทสำคัญคือ หลวงวิจิตรวาทการ สมาชิกสภา ในขณะนั้นได้เคย เสนอญัตติ "เรื่องขอให้สภา จัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาวิธีป้องกันมิให้ผู้ใดละเมิดรัฐธรรมนูญ".

เสด็จไปรักษาพระเนตร ณ ประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2476 ระหว่างที่ประทับอยู่ในประเทศอังกฤษนั้น ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยในเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่อง ชัดแจ้งกับรัฐบาลของพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา เช่น พระองค์ทรงมีรับสั่ง ว่าพระราชบัญญัติป้องกันรัฐธรรมนูญเป็นการกดขี่และตัดสิ้นใจไม่ให้บุคคลแสดงความคิดเห็น เมื่อมีเรื่องขึ้นก็ไม่ให้โอกาสจำเลยสู้คดีในศาล เมื่อผู้ใดออกความคิดเห็นขัดต่อรัฐบาล รัฐบาลก็หาว่าคิดร้ายต่อรัฐบาล ภายหลังที่รัฐบาลของพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ไม่สามารถสนองพระราชประสงค์ของพระองค์ได้ พระองค์ทรงสละราชสมบัติเมื่อ วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477* ในที่สุดสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติเห็นชอบให้สถาปนาพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลเป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสืบสันตติวงศ์ต่อไป ตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477

ในการบริหารราชการแผ่นดินตามนโยบายที่แถลงไว้ต่อสภาผู้แทนราษฎร รัฐบาลของพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ต้องเผชิญกับการคัดค้านของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างมาก เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2477 ที่ประชุมสภาลงมติไม่เห็นชอบด้วย เรื่อง ควบคุมการจำกัดยาง 2 ฉบับ ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 54 ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงลาออกทั้งคณะ แต่โดยเหตุที่ประชาชนยังให้ความศรัทธาต่อ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2477 มีพันเอกหลวงพิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย สำหรับ พันเอก หลวงพิบูลสงครามที่ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม สันนิษฐานว่า พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ประสงค์ที่จะปูนบำเหน็จความชอบ (political reward) ในการปราบกบฏวรเดช ซึ่งยังผลให้รัฐบาลของท่านได้บริหารราชการแผ่นดินสืบต่อมา (รอง ศยามานนท์ 2520 : 91)

---

* การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามที่จะแย่งชิงอำนาจจากระบอบใหม่ เพื่อคงไว้ซึ่งอำนาจของระบอบเก่า หรือดังที่ได้มีผู้ศึกษาว่า เป็นการ "ต่อรอง" ในสิทธิและพระราชอำนาจของกษัตริย์ภายในระบอบใหม่ โดยได้ใช้ตัวของพระองค์เอง และการสละราชสมบัติเป็นเครื่องมือในการเจรจาข้อเรียกร้องดังกล่าว คือเรื่องสิทธิและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกบฏวรเดช (ดูรายละเอียดใน ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ 2532 : 23-25).

ต่อมา ใญ่หาการซื้อหาที่ดินพระคลังข้างที่เป็นเหตุทำให้รัฐบาลของ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ลาออกอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2480 เมื่อพระคุณยธรรณปริชาโวทย์ ซึ่งรัฐบาลถือว่าได้ทำงานพลาดไปในเรื่องนี้ ได้พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีในวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2480 พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา จึงกลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตามเดิม รัฐบาลได้ประสพวิกฤตการณ์ทางการเมืองอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2481 เพราะฝ่ายรัฐบาลแก้การออกเสียงลงคะแนนลับในการเสนอญัตติขอแก้ไขข้อบังคับการประชุมและปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2477 พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา จึงยื่นใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่องค์ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่ทรงรับใบลาออก เพราะสถานการณ์ของโลกย่างเข้าที่คับขัน ดังนั้นจึงได้ตราพระราชกฤษฎีกาในวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2481 ให้ยุบสภาผู้แทนราษฎร และให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภายใน 60 วัน ภายหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนาได้เรียกประชุมคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งท่านได้ยืนยันว่าจะไม่ขอรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป และเสนอให้พันเอกหลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อไป เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481

การขึ้นสู่อำนาจของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม : พลตรีหลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี

พันเอก หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งได้เลื่อนยศเป็นพลตรี ใน พ.ศ. 2481 ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อมาจากพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ตามประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้ง เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 ในคณะรัฐมนตรีที่พลตรีหลวงพิบูลสงครามจัดตั้งขึ้น ท่านเองดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และกระทรวงมหาดไทยอีกสองตำแหน่งด้วย ต่อมาเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2482 เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ ได้ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ท่านจึงได้ดำรงตำแหน่งนั้นควบอีกตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งทำให้มีผู้กล่าวว่า "พิบูลได้ควบคุมรัฐบาลได้อย่างเต็มที่ ในทางปฏิบัติเขาไม่มีฝ่ายค้านภายในประเทศ" (Nuechterlein 1965 : 45) หลวงพิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนานที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทย การเข้าสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนี้มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป โดยเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการการเมืองเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น หลังจากได้วางฐานกำลังไว้ อย่างหนาแน่น สร้างสมบารมีจนเพียงพอก็ได้รับตำแหน่งมาโดยง่าย (ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์

2529 : 38) รัฐบาลของ พลตรีหลวงพิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบายทั่วไปตามหลัก 6 ประการ คือ หลักเอกราช หลักความสงบภายใน หลักเศรษฐกิจ หลักสิทธิเสมอภาค หลักเสรีภาพ และหลักการศึกษา

ในการบริหารราชการแผ่นดินของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มีเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่อาจถือได้ว่าเป็นสถานการณ์ทางการเมืองและบริบทของสังคม (ตัวแปรอิสระ) ที่จะมีผลกระทบต่อการศึกษาสัญลักษณ์ทางการเมือง ดังต่อไปนี้คือ

1. การแก้ไขบทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย รัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้จัดการตราพระราชบัญญัติแก้ไขบทเฉพาะกาล ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2475 ออกไปอีก 10 ปี เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2483 (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 8/2483 15 สิงหาคม 2483) ด้วยเหตุผลที่ว่า

"...แม้ว่า ประเทศไทยจะได้สถาปนาระบบระบอบรัฐธรรมนูญเป็นเวลา 8 ปีแล้วก็ตาม รู้สึกว่า ประชากรยังมีความเคยชินต่อระบอบที่ไม่เพียงพอกับ การที่จะรับช่วง เข้าบริหารงานของประเทศไทยให้ดำเนินไปด้วยความก้าวหน้าและ ปลอดภัย ประกอบทั้งการจัดการศึกษาให้ราษฎรได้เรียนรู้จบประถมศึกษาสามัญ ซึ่งรัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญได้พยายามส่งเสริมเป็นอย่างยิ่ง ก็ยังมีได้ปริมาณ เต็มตามความมุ่งหมาย ทั้งนี้เพราะรัฐบาลต้องประสบอุปสรรคต่าง ๆ ในการบริหารราชการแผ่นดิน เช่น การปิดสภาผู้แทนราษฎร และการงดใช้รัฐธรรมนูญ การกบฏใน พ.ศ. 2476 ต่อมาก็มี่เรื่องพระมหากษัตริย์สละราชสมบัติ และ ราษฎรบางพวกได้ก่อความไม่สงบขึ้นในบ้านเมือง ดังที่ต้องตั้งศาลพิเศษชำระคดี ไปเมื่อเร็ว ๆ นี้ เหตุการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น ล้วนแต่เป็นเรื่องกิดขวางมิให้ รัฐบาลได้บริหารงานให้ดำเนินไปโดยราบรื่น เหตุนี้จึงยังไม่ถึงกาลอันสมควรที่จะปลดปล่อยให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 ซึ่งเป็นผู้คำนวณ การปกครองระบอบนี้สิ้นสุดไปตามกำหนดเวลาในบทเฉพาะกาลแห่งรัฐธรรมนูญ"

ผลที่ตามมาก็คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และสมาชิกของคณะราษฎรในสภา สามารถมี อำนาจอย่างต่อเนื่อง ต่อไปได้อีกจนเกือบสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง

2. การใช้กำลังรุนแรงปราบปรามศัตรูทางการเมือง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ร่วมกับ พันตำรวจหลวงเอกอัครราชทูต อธิปไตยกรมตำรวจ ได้ปราบผู้ที่จะคบคิดเป็นศัตรูต่อรัฐบาลอย่างรุนแรง เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2481 เจ้าหน้าที่ตำรวจได้กวาดล้างจับกุมผู้ต้องหาฐานค้ำเนินการเพื่อก่อการกบฏ และวางแผนประทุษร้ายชีวิตบุคคลสำหรับของคณะรัฐบาล รวมผู้ต้องหาจำนวน 51 คน แล้วรัฐบาลจัดตั้งศาลพิเศษชำระคดี ของผู้ถูกจับในฐานะที่เป็นกบฏ การตั้งศาลพิเศษครั้งนั้นกระทำโดยทำเป็นพระราชโองมัติ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) เป็นผู้มีอำนาจตั้งประธานกรรมการและกรรมการของศาล ซึ่งทำให้มีผู้ต้องโทษประหารชีวิตรวม 18 คน ตามคำตัดสินของศาลพิเศษ ในตอนปลายเดือนพฤศจิกายน และต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2482 (ดู พายัพโรจนวิภาต 2532) ภายหลังจากปราบปรามอย่างรุนแรง ทำให้ศัตรูทางการเมืองต่าง ๆ ของจอมพล ป. เช่น กลุ่มเชื้อพระวงศ์ หรือพวกนิยมเจ้า ถูกควบคุมจนทำให้อ่อนตัวลงมากจาต้องยุติการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยตรง ตลอดช่วงที่ จอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่ในอำนาจจนถึงปี พ.ศ. 2487 ไม่ปรากฏว่ามีการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลครั้งสำคัญ ๆ อีก (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532 : 63)

3. การหันมาเร่งเศรษฐกิจ รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้หันมาเร่งเศรษฐกิจของชาติให้รุดหน้า ไม่ว่าจะเป็นในด้านเกษตรกรรม และการสหกรณ์ การพาณิชย์ อุตสาหกรรม หรือการคมนาคมก็ตาม นโยบายในทางเศรษฐกิจนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามถือว่าเป็นภาระหน้าที่สำคัญของรัฐบาลที่จะต้องเร่งปรับปรุง (เทียมจันทร์ อ่ำแหวน 2521 : 181) งานด้านเศรษฐกิจที่รัฐบาลเร่งดำเนินการปรับปรุงแก้ไขในขณะนั้น คือ การกำจัดอิทธิพลของชนชาวจีนให้ออกจากระบบเศรษฐกิจของไทย และการแก้ปัญหาคนว่างงาน และส่งเสริมอาชีพในด้านต่าง ๆ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ถือว่าปัญหาชาวจีน เป็นปัญหาความ เป็นความตายที่สำคัญของประเทศ เพราะในขณะนั้น ธุรกิจการค้าส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของชาวจีน (รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี : ครั้งที่ 84 20 มีนาคม 2482) ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความเห็นว่า "จะยอมให้ชนต่างชาติเข้ามาแย่งหน้าหากินไม่ได้ ถ้าหากยังปล่อยให้พฤติการณ์เป็นไปเช่นนี้ เจ้าของประเทศคงจะต้องอดตาย" (เทียมจันทร์ อ่ำแหวน 2521 : 185)

ดังนั้นรัฐบาลจึงได้เข้าควบคุมกิจการการค้าของชาวจีนอย่างใกล้ชิด มีการกำจัดสิทธิในการประกอบอาชีพของชาวจีน โดยการออก พระราชบัญญัติต่าง ๆ เพื่อสงวนอาชีพไว้เฉพาะชาวไทยเท่านั้น นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้พยายามกำจัด อิทธิพลด้านการเมือง

ของชาวจีนควบคู่กันไปด้วย เช่นรัฐบาลได้ประกาศยุบสมาคมลับต่าง ๆ ของชาวจีน ซึ่งมีอยู่ในขณะนั้น (รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี : ครั้งที่ 62 วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482) สั่งปิดหนังสือพิมพ์จีนที่ลงข่าวทางการเมือง สั่งห้ามนำหนังสือพิมพ์จีนที่ลงข่าวการเมืองเข้าประเทศ กวดขันการตั้งโรงเรียนและการสอนภาษาจีน

การแก้ปัญหาคนว่างงาน และส่งเสริมการประกอบอาชีพในด้านต่าง ๆ ได้หาวิธีการให้คนไทยทุกคนที่อยู่ในเกณฑ์ประกอบอาชีพได้จะต้องทำงาน อาชีพที่ส่งเสริม ได้แก่ กสิกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรม ซึ่งรู้จักกันในนาม "ก. อุสาหกรรม" ถ้าหากผู้ใดมีความสามารถประกอบอาชีพ ด้านความสามารถ มีความเพียร ทำให้อาชีพของตน ก้าวหน้า รุ่งเรืองจนเป็นปึกแผ่นมั่นคง ด้วยความสุจริต ยุติธรรม เป็นที่เชื่อถือของบุคคลทั่วไปแล้ว เรียกว่า "ผู้ประกอบการอาชีพช่วยชาติ"

กล่าวโดยสรุป นับได้ว่าในสมัยนี้ เศรษฐกิจของประเทศไทยได้รุดหน้าไปมาก ดังที่หนังสือพิมพ์ภาษาฝรั่งเศส Le Temps ฉบับประจำวันที่ 23 เมษายน 2482 กล่าวถึงว่า "สถานการณ์ในทางเศรษฐกิจของประเทศไทยตามที่เป็นอยู่นั้น จักว่า อยู่ในสภาพที่ความเจริญก้าวหน้าของไทยคงดำเนินอย่างปรกติ ซึ่งชาวไทยทั้งปวงควรภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง" (รอง ศยามานนท์ 2520 : 131)

4. การทหาร การป้องกันประเทศได้รับการทำนุบำรุงเป็นอันมากในระหว่างที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี และต่อเนื่องมาจากสมัยที่พันเอกหลวงพิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ในสมัยนี้ได้มีการขยายกำลังของกองทัพบก เรือ และอากาศ โดยจัดอาวุธยุทธภัณฑ์เพิ่มเติม เช่น ปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน รถถัง เรือรบ เรือดำน้ำและเครื่องบิน ได้มีการริเริ่มการยุวชนทหารใน พ.ศ. 2478 โดยมีความมุ่งหมายที่จะฝึกและอบรมยุวชนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ และเป็นกำลังในอนาคตของประเทศทั้งในยามปกติและยามสงคราม ในปีแรกยุวชนมีเฉพาะในจังหวัดพระนครและธนบุรี ต่อมาใน พ.ศ. 2479 ได้จัดตั้งยุวชนทหารในต่างจังหวัดด้วย นักเรียนตามโรงเรียนตั้งแต่ชั้นมัธยมปีที่ 4 ขึ้นไปต้องเป็นยุวชนทหาร และแต่งเครื่องแบบไปเรียนหนังสือทุกวัน นอกจากนี้ ได้จัดตั้งหน่วยยุวชนนายทหารโดยรับสมัครนิสิตชายจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต่อมานิสิตชายทุกคนต้องเป็นยุวชนนายทหาร และทางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถือปฏิบัติว่าเป็นเครื่องแบบนิสิตที่ต้องแต่งมาเรียนทุกวัน ใน พ.ศ. 2480 กิจการยุวชนทหารได้เจริญด้วยดีเป็นลำดับ กระทรวงกลาโหมจึงได้จัดตั้งกรมยุวชนทหารบกขึ้น และต่อมาก็ได้เปิดรับสมัครยุว

ขึ้นด้วย ผู้ที่สมัครเป็นขุนาริได้ต้อง เป็นนิสิตหญิง และนักเรียนนางพยาบาลแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือพิมพ์เยอรมัน Deutsche Allgemeine Zeitung ประจำวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2482 ได้ลงบทความเกี่ยวกับประเทศไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (รอง ศยามานนท์ 2520 : 132) ความว่า

"รัฐบาลปัจจุบันของประเทศไทยตั้งแต่ต้นมา กล่าวคือเริ่มตั้งแต่พระพุทธศักราช 2475 เมื่อเข้ายึดอำนาจการปกครองแล้วก็ได้พยายามที่จะปลุกใจคนไทยให้รักชาติ และก้าวหน้าทันสมัยอย่างสมบูรณ์ หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ที่ซึ่งได้เข้ารับตำแหน่งในหน้าที่นี้ แต่ปลายศกก่อนตั้งแต่ครั้งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ก็ได้พยายามทุกประการที่จะให้คนไทยมีน้ำใจเป็นทหาร"

ดังนั้นจากการที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้ความสำคัญกับกิจการทางด้านทหารเป็นอย่างมาก จึงมีผู้เรียกการปกครองของ จอมพล ป. พิบูลสงครามว่า "ระบอบการปกครองเผด็จการทหาร" และในฐานะ "ผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญ" จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของอำนาจในหมู่ทหาร (Wilson 1962 : 179)

5. การให้ความสำคัญแก่พระพุทธศาสนา ในสมัยนี้ได้มีการให้ความสำคัญแก่พุทธศาสนาอย่างมาก เพราะถือว่าชาติไทยเป็นชาติเก่ามีประวัติเป็นชาติเอกราชมานานกว่าสองพันปี เป็นชาติที่เคยยิ่งใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นเจ้าของดินแดนในภาคนี้มาแล้วมากแห่ง ตั้งแต่เหนือสุดของตะวันออกเฉียงใต้ จนกระทั่งถึงแหลมทองทางตะวันออกเฉียงใต้ ประชาชนส่วนใหญ่ของชาตินับถือพระพุทธศาสนา สืบเนื่องมาแล้วร่วมสองพันปี ตั้งแต่ครั้งเรื่องอำนาจ อยู่ในตอนเหนือของภาคตะวันออกเฉียงใต้จนถึงสมัยปัจจุบันนี้ ยิ่งในสมัยเมื่อไทยเป็นประชาธิปไตยในระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว รัฐบาลไทยได้ถือการหนุนนำรุ่งส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นนโยบายสำคัญประการหนึ่งตลอดมา

นอกจากนี้รัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังได้ปรับปรุงการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2485 โดยอาศัยพระราชบัญญัติฉบับนี้ อาจกล่าวได้ว่า สมเด็จพระสังฆราช สังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร ทำหน้าที่ในด้านพุทธจักรคล้ายกับองค์

พระประมุข สภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี และศาลยุติธรรม ทำหน้าที่อย่างเดียวกันกับฝ่ายอาณาจักรตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ เพียงแต่องค์พระประมุขของประเทศทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนี้ยังได้จัดสร้าง วัดพระศรีมหาธาตุขึ้นด้วย โดยถือว่าเป็นวัดประจำชาติไทย (กจช., ศธ.0701.46/2 "สร้างวัดประจำชาติไทย (วัดพระศรีมหาธาตุ)" พ.ศ. 2483-2490)

6. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภายหลังการฉลองสนธิสัญญาชุดใหม่ที่ทำให้อำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์แก่ประเทศไทย ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 กองทัพเยอรมันของ ฮิตเลอร์ ได้เคลื่อนเข้าโจมตีโปแลนด์ เมื่อ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 อังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งรับประกันเอกราชของโปแลนด์ได้ประกาศสงครามต่อเยอรมนี เพื่อช่วยเหลือโปแลนด์ สงครามยุโรปจึงอุบัติขึ้น ซึ่งต่อมาได้ขยายตัวเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 จากเหตุการณ์ดังกล่าว ประเทศไทยจึงรีบประกาศตนเป็นกลางในสงครามยุโรป โดยให้บรรดาข้าราชการและอาณาประชาราษฎรไทย และบรรดาบุคคลซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย ปฏิบัติตามความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด และเที่ยงธรรมในระหว่างที่มีสถานะสงครามอยู่ และให้ปฏิบัติตามบรรดากฎหมาย แห่งราชอาณาจักรนี้กับทั้งข้อผูกพันตามสนธิสัญญากฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยความเป็นกลางด้วย

นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2483 ญี่ปุ่นได้ลงนามในกติกาสัญญาไตรภาคี กับเยอรมนี และอิตาลี เป็นเวลา 10 ปี ดังนั้นญี่ปุ่นจึงกลายเป็นพันธมิตรของมหาอำนาจฝ่ายอักษะ ซึ่งได้แก่เยอรมนีของฮิตเลอร์ และอิตาลี ของมุสโสลินี จึงเป็นเหตุทำให้ญี่ปุ่นกล้าส่งกองทัพของตน ยกพลขึ้นบกในอินโดจีนของฝรั่งเศส เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2484

ในระหว่างนั้นไทยยังรักษาความเป็นกลางโดยเคร่งครัด และมีไมตรีกับนานาประเทศได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา โดยถือว่า การดำเนินวิหะโศบาย ของรัฐบาลไทยต่อรัฐบาลต่างประเทศนานาชาตินั้น ยึดความสม่ำเสมอของสัมพันธไมตรีเป็นบรรทัดฐาน มิได้ให้ผลประโยชน์อย่างยิ่งแก่ชาติใดโดยเอกเทศ ซึ่งเมื่อปฏิบัติเป็นกรรมแก่นานาประเทศแล้ว ประเทศเหล่านั้นก็ต้องตอบสนองประเทศไทยด้วยความเป็นกรรมคู่กัน (กจช., สร.0201.33/28 "รัฐบาลไทยตั้งอยู่ในความเป็นกลาง และความปฏิบัติเกี่ยวกับความเป็นกลางของรัฐบาลไทย" พ.ศ. 2482-2484)

ถึงแม้ว่า รัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบายรักษาไมตรีกับนานาประเทศแล้วก็ตาม แต่ยังพยายามที่จะรักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศให้ดียิ่งขึ้น จึงได้ลงนามในกติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับอังกฤษและฝรั่งเศส และสนธิสัญญาเกี่ยวกับการจำเรือสัมพันธมิตร และการเคารพต่อบูรณภาพแห่งอาณาเขตของกันและกันระหว่างไทยกับญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของกติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งปกครองอินโดจีน อาจจะกระทบกระเทือนถึงความสัมพันธ์อันดีต่อกันก็ได้ ฝ่ายไทยจึงเสนอขอปรับปรุงเส้นเขตแดนดังกล่าวเพื่อความยุติธรรมแก่ทั้งสอง ซึ่งไทยและอังกฤษตกลงใช้ร่องน้ำลึกของแม่น้ำเป็นเส้นเขตแดนหลัก ซึ่งเป็นที่พอใจแก่ทั้งสองฝ่าย แต่ฝรั่งเศสตอบปฏิเสธ จนต่อมาได้กลายเป็นกรณีพิพาทระหว่างไทยและฝรั่งเศส

7. การเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส และสงครามอินโดจีน สืบเนื่องมาจากในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสรวม 4 ครั้ง คือ พ.ศ. 2431 เสียแคว้นสิบสองจุไทย และหัวพันทั้งห้าทั้งหก พ.ศ. 2436 เสียดินแดนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และอาณาเขตนครจำปาศักดิ์ ฝั่งตะวันออก ตลอดจนบรรดาเกาะในแม่น้ำโขง พ.ศ. 2446 เสียดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงที่อยู่ตรงข้ามหลวงพระบาง และตรงข้ามปากเซ พ.ศ. 2449 เสียมณฑลบูรพา คือ พระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ นอกจากเสียดินแดนดังกล่าวแล้ว ไทยยังเสียเปรียบในการกำหนดเส้นเขตแดนด้านอินโดจีนอีกด้วย เพราะว่ามีได้เป็นไปตามหลักการกฎหมายระหว่างประเทศ

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2482 ฝรั่งเศสได้ทาบตามขอหากติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับไทย ฝ่ายไทยตอบไปว่าพร้อมที่จะเจรจา แต่ต้องมีการปรับปรุงเขตแดนนั้น เมื่อฝรั่งเศสแพ้สงครามในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 แล้ว ได้ขอให้กติกาสัญญาไม่รุกรานกันมีผลใช้บังคับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ไทยจึงถือโอกาสที่จะขอแก้ไขเส้นเขตแดนทางอินโดจีน จึงตอบฝรั่งเศสไปเมื่อ 11 กันยายน พ.ศ. 2483 ว่ายินดีจะรับตกลงตามคำขอของฝ่ายฝรั่งเศส แต่ขอให้ฝรั่งเศสตกลงในการขอแก้ไขเส้นเขตแดนทางอินโดจีน ซึ่งฝรั่งเศสได้ตอบปฏิเสธ ข้อเสนอของไทย เมื่อ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2483

จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้ขอมติของนิสิตนักศึกษาและประชาชนเพื่อสนับสนุนข้อเรียกร้องของไทยที่ขอให้มีการปรับปรุงเขตแดนอินโดจีน เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2483 นิสิตและนักเรียนเตรียมอุดมชายและหญิงแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นักศึกษาและ

นักเรียนเตรียมปริญญาแห่งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้ร่วมกันเดินขบวน โดยมีความมุ่งหมายที่จะสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลในการเรียกร้องดินแดนที่เสียไปกลับคืนมา ซึ่งนิสิตนักศึกษาเหล่านี้ได้สวมเครื่องแบบ ยุวชนทหารซึ่งทางราชการกำหนดให้เป็น เครื่องแบบนิสิตและนักเรียนเตรียมอุดม และในวันต่อมาประชาชนก็ได้เดินขบวนเพื่อเรียกร้องดินแดนเช่นเดียวกัน ครั้นถึงวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2483 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กล่าวคำปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียง ชี้แจงเรื่องการปรับปรุงเส้นเขตแดน (ดูรายละเอียดใน กจช., . สร.0201.35/7 "สุนทรพจน์และคำปราศรัยของบุคคลสำคัญเนื่องด้วยการขอปรับปรุงเส้นเขตแดนระหว่างไทยอินโดจีนฝรั่งเศส" พ.ศ. 2483)

เหตุการณ์ทางชายแดนอินโดจีนได้เข้าขั้นวิกฤติเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 เครื่องบินฝรั่งเศสได้มาทิ้งระเบิดที่จังหวัดนครพนม และฝ่ายไทยได้กระทำการโต้ตอบฝรั่งเศส ดังปรากฏในประกาศกองบัญชาการทหารสูงสุด ฉบับที่ 1/2483 ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 เรื่อง "ให้พี่น้องชาวอินโดจีนระวังภัยจากการทิ้งระเบิด" และในการเตรียมพร้อมนี้ ได้มีพระบรมราชโองการ ตั้งผู้บัญชาการทหารสูงสุด แม่ทัพบก แม่ทัพเรือและแม่ทัพอากาศ (ครั้งแรกในสมัยรัฐธรรมนูญ) โดยมีพลตรีหลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด และแม่ทัพบกมีอำนาจสิทธิ์ขาดบังคับบัญชาแม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ

ในขณะที่การรบยังไม่ถึงขั้นแตกหัก ญี่ปุ่นได้เข้ามาขอเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ไทยและฝรั่งเศสได้พักรบต่อกันเมื่อ 28 มกราคม พ.ศ. 2484 ตามข้อเสนอของญี่ปุ่นเพื่อเปิดโอกาสให้มีการเจรจาต่อกัน ต่อมารัฐบาลไทยแต่งตั้งพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เป็นหัวหน้าผู้มีอำนาจเต็มของคณะกรรมการที่ไปเจรจาสันติภาพ ณ กรุงโตเกียวเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคมพ.ศ. 2484 ในที่สุดไทยก็ได้คืนดินแดนคืนมาจากอินโดจีนของฝรั่งเศสตามอนุสัญญาโตเกียว เมื่อคืนแดนดังกล่าวนี้ได้กลับมารวมอยู่ในอาณาจักรไทยแล้ว ฝ่ายไทยก็ได้แบ่งเป็น 4 จังหวัด คือ พระตะบอง พิบูลสงคราม จัมปาศักดิ์ และลานช้าง (กจช., มท.0201.2.1.14/8 "ส่งบันทึกประชุมเรื่องเตรียมการปกครองในดินแดนใหม่" พ.ศ. 2484;มท.5.8/1-14 "การปกครองดินแดนอินโดจีน") การที่ได้มีการปฏิบัติตามเงื่อนไขของอนุสัญญาโตเกียวนี้ ก็โดยอาศัยญี่ปุ่นเป็นกำลังสำคัญ แต่ครั้งญี่ปุ่นเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สอง และฝรั่งเศสได้หันตัวกลับเป็นมหาอำนาจดั้งเดิม โดยได้เป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงขององค์การสหประชาชาติ อนุสัญญาโตเกียว ซึ่งได้ญี่ปุ่นเป็นผู้สนับสนุนต้องเลิกล้มไป ไทยต้องคืนดินแดนที่ได้ให้แก่ฝรั่งเศส

ในการได้ดินแดนบางส่วนกลับคืนมาจากอินโดจีนฝรั่งเศส พลตรีหลวงพิบูลสงคราม ในฐานะหัวหน้ารัฐบาลจึงได้รับอนุญาตให้เงินความชอบ โปรดเกล้าฯ พระราชทานยศ จอมพล จอมพลเรือ และจอมพลอากาศ แก่ท่านพร้อมด้วย ครุฑจอมพล และสายประดับทองคำชั้น ๕ แกว่งตำแหน่งแม่ทัพสูงสุดเป็นเกียรติยศอีกด้วย นอกจากนี้จอมพล หลวงพิบูลสงครามยังได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า พร้อมด้วยสายสร้อยทองคำ ซึ่งนับได้ว่าเป็นการได้รับพระราชทานปูนบำเหน็จความดีความชอบชั้นสูงสุดที่สามัญชนพึงได้รับ

ในวันชาติ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2484 รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกอบรัฐพิธีวางศิลาฤกษ์อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่บรรดาข้าราชการ ทหาร ตำรวจ และพลเรือนที่ต้องเสียชีวิตเนื่องในสงครามอินโดจีน

8. จอมพล ป. พิบูลสงครามกับสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ประเทศไทยต้องเผชิญกับสงครามโลกครั้งที่สอง เพราะในตอนเย็นวันนั้นกองทัพอากาศญี่ปุ่นได้ยึดตรามาถึงกรุงเทพมหานคร เพื่อขอผ่านดินแดนไทยไปบุกพม่าและมลายู ซึ่งเป็นอาณานิคมอังกฤษ ซึ่งก่อนหน้ารัฐบาลได้เตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าว โดยได้มีประกาศพระบรมราชโองการ แต่งตั้ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดอีกครั้งหนึ่ง มีอำนาจสิทธิ์ขาดบังคับบัญชาแม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ และแต่งตั้งข้าราชการได้ตามที่เห็นสมควร นอกจากนี้รัฐบาลได้จัดการประกาศใช้พระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2484 เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งให้รัฐบาลมีอำนาจประกาศพระราชกฤษฎีกาออกใช้เป็นกฎหมาย เพื่อปฏิบัติในภาวะคับขัน ในกรณีต่าง ๆ ดังนี้

1. การปฏิบัติ ละเว้นการปฏิบัติบางอย่าง เพื่อประโยชน์แห่งความกลมเกลียว เป็นอันหนึ่งอันเดียวของชาติ
2. การป้องกันและปราบปรามการจลาจล
3. การรักษาสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ
4. การปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่การดำเนินการในกรณีที่ประเทศไทยมีความจำเป็นต้องทำ
5. การปฏิบัติเพื่อให้มีเครื่องอุปโภคบริโภคเพียงพอแก่ความต้องการของประเทศ
6. การรักษาความปลอดภัยเกี่ยวกับการคมนาคมและการสื่อสาร
7. การรักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมของประชาชนและความปลอดภัยสาธารณะ

การมีพระราชโองมัติดังกล่าวได้มีผู้วิพากษ์วิจารณ์ว่ารัฐบาลประสงค์จะรวบอำนาจการปกครองไว้ในแบบเผด็จการ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงมีแถลงการณ์ชี้แจงเหตุผลว่า ในเวลาที่ประเทศชาติ เข้าสู่ภาวะคับขัน ย่อมจะมีเหตุการณ์ที่มีได้คาดหมายเกิดขึ้น รัฐบาลจึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือที่จะแก้ไขให้ทันเหตุที่ มิฉะนั้นจะเกิดความเสียหายใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติ และเป็นความเดือดร้อนอันยิ่งใหญ่ของราษฎร

ในที่สุดรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ถ้าจะต่อสู้กันไปก็จะเห็นการเสียเลือดเนื้อชาวไทย และไทยกับญี่ปุ่นก็เคยมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมา โดยเฉพาะกรณีที่ช่วยให้ไทยได้ดินแดนคืนมาจากฝรั่งเศส ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงก่อนหันให้ทางเดินแก่กองทัพญี่ปุ่น หลังจากนั้นภายในเวลาเพียงหนึ่งเดือนเศษไทยก็ได้ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ในสัญญาที่ยอมให้ญี่ปุ่น ดินแดนที่พม่าและอินโดจีน ญี่ปุ่นได้ให้คำมั่นว่าจะเคารพเอกราช และเกียรติศักดิ์ของประเทศ ฝ่ายรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้พยายามดำเนินการอยู่เสมอที่จะไม่ปล่อยให้อำนาจอธิปไตยของไทย เหตุการณ์ในสงครามมหาเอเซียบูรพา ซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 แสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายมีชัยในการรบทุกแห่งอย่างรวดเร็วในระยะหกเดือนแรก ญี่ปุ่นได้ยึดครองเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ได้เสร็จสิ้นภายในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2485 เมื่อรัฐบาลไทยเห็นประจักษ์ว่าญี่ปุ่นได้เปรียบในสงครามมหาเอเซียบูรพาไทยจึงโอนอ่อนตามความประสงค์ของญี่ปุ่น โดยการลงนามในสัญญาพันธมิตร และประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยภายหลังจากวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ได้เปลี่ยนแปลงไป โดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอีกตำแหน่งหนึ่ง หลวงวิจิตรวาทการ ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ท่านเป็นผู้มีน้ำใจในนโยบายเรียกร้องดินแดนที่ไทยต้องเสียไปกลับคืนมา หากประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ดินแดนที่จะได้คืนจากอังกฤษ คือ ปะลิส ไทรบุรี กลันตัน ตรังกาฐ รัฐเซียงตุง และ เมืองพาน ด้วยเหตุนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และหลวงวิจิตรวาทการ จึงสนับสนุนและร่วมมือกับญี่ปุ่น ประกอบกับขณะนั้นมหาอำนาจฝ่ายอักษะกำลังมีชัยชนะในการรบด้านต่าง ๆ ยิ่งทำให้คิดว่า ฝ่ายอักษะ คือ เยอรมนี อิตาลี และ ญี่ปุ่นจะชนะสงครามโลกครั้งที่สอง ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เมื่อ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ซึ่งตรงกับวันที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีชัยชนะในการทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาแห่งพม่าที่ตำบลดอนเจดีย์

จังหวัดสุพรรณบุรี (รอง ศยามานนท์ 2520 : 167) การกระทำดังกล่าวทำให้ นายปรีดี พนมยงค์ ไม่พอใจจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้หาทางกำจัดนายปรีดี พนมยงค์ ให้ออกไปจากคณะรัฐมนตรีโดยการแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

การพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 ซึ่งอาจจะมาจากความกดดันต่าง ๆ ทั้งจากญี่ปุ่นและฝ่ายตรงข้าม คือ นายปรีดี พนมยงค์ ที่ได้พยายามจะโค่นล้มรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อีกทั้งเพื่อทดสอบว่าประชาชนยังสนับสนุนรัฐบาลของท่านอยู่หรือไม่ แต่ในที่สุด จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เปลี่ยนใจ โดยประกาศแก้ข่าวทางวิทยุกระจายเสียงว่า มิได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ในขณะนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม กำลังสนใจในงานตั้งจังหวัดเพชรบูรณ์เป็นนครหลวงใหม่ และตั้งพระพุทธรูปริมดลที่จังหวัดสระบุรี เพื่อเทิดทูนพระพุทธรูปศาสนา จึงได้ตราพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487 และพระราชกำหนดสร้างพระพุทธรูปริมดล พุทธศักราช 2487 ขึ้น

ดังนั้นเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 รัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติโอนมติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์พุทธศักราช 2487 ต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณา ซึ่งปรากฏว่า สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติให้รัฐบาลแพ้เสียงโหวต และในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 รัฐบาลก็ได้แพ้เสียงโหวต ในการเสนอร่างพระราชบัญญัติโอนมติพระราชกำหนดสร้างพระพุทธรูปริมดล พุทธศักราช 2487 ดังนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้แต่งตั้ง พันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีคนใหม่ เมื่อ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2487 (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการลาออกของรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 ในอตุลย์ กอวิวัฒนา 2518)

สรุป

หากพิจารณาว่าภูมิหลัง สภาพการณ์ และเหตุการณ์ทางการเมืองในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2481-2487) ที่กล่าวถึงข้างต้นคือ "ตัวแปรอิสระ" ย่อมหมายถึงว่า "การใช้สัญลักษณ์ทางการเมือง" ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นอาจเป็นไปตามสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น หรืออาจใช้สภาพการณ์เป็นตัวเร้า เช่น ภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 และความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาล เนื่องจากเพิ่งเปลี่ยนแปลงการปกครองมาได้ วิธีการต่าง ๆ ทางสัญลักษณ์ที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้ก็เพื่อรักษาอำนาจหรือสร้างความชอบธรรม ตลอดจนหาความสนับสนุนให้กับรัฐบาลในระบอบการปกครองใหม่ นอกจากนี้ สภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้นยังจะเป็นบริบทที่ให้ "ความหมาย" ต่อสัญลักษณ์ทางการเมือง ดังที่จะกล่าวถึงรายละเอียดในบทถัดไป.